

VERSLAG VAN DE STUDIENAMIDDAG HEEMKUNDE ACTUEEL 2017

Participatie in het lokale erfgoedveld

Op zaterdag 18 november verzamelden heemkundigen van over heel Vlaanderen in Mechelen om geïnspireerd te worden door participatieve projecten in het lokale erfgoedveld. Naast het in kaart brengen van het verleden van een lokale gemeenschap, brengen lokale erfgoedorganisaties, musea en verenigingen ook mensen samen en treden ermee in dialoog. Dit gebeurt vaak op een participatieve manier: buitenstaanders worden aangetrokken om actief mee te werken aan de opzet en uitwerking van erfgoedactiviteiten. Niet louter als publiek, maar ook als co-creator. De namiddag ging van start met een inleidende lezing door Hildegard Van Genechten, waarna drie parallele sessies met telkens twee presentaties plaatsvonden waarin lokale participatieve projecten werden voorgesteld en vragen werden beantwoord. Hoe bouw je bijvoorbeeld een participatieve werking uit en wat zijn de uitdagingen en/of valkuilen hierbij? De presentaties van de diverse lezingen zijn terug te vinden op www.heemkunde-vlaanderen.be/heemkunde-actueel-2017-een-terugblik/

INSPIRERENDE LEZINGEN

Hildegard Van Genechten (FARO) zette met de inleidende lezing 'Participatietrajecten in de lokale erfgoedcontext' het theoretische kader uiteen van participatieve projecten in de lokale erfgoedcontext. Ze benadrukte het belang van participatie in het cultureelerfgoeddecreet van 2017, vanuit de grote nood om alle groepen in de samenleving te betrekken bij het cultureel erfgoed. Met de voorstelling van de zogenaamde 'participatieladder'

belichtte Hildegard de verschillende graden van participatie gaande van informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren, meebeslissen tot zelfbeheer waarbij het zelfbeheer als hoogste graad van participatie wordt aangeduid.

Participatie heb je in alle soorten en maten, zo bleek uit de introductie van Hildegard Van Genechten op Heemkunde Actueel

Participatie in een 'lage' vorm bij de organisatie van activiteiten of van (delen van) de werking in de lokale erfgoedpraktijk is bijvoorbeeld het vragen om een bijdrage door een externe partij: personen of een groep van buiten de eigen organisatie of vereniging. Een actievere vorm van participatie resulteert in de vraag tot samenwerking, waarbij een externe partij aansluiting vindt bij een activiteit waarvan het kader reeds op voorhand werd uitgetekend. Daarboven staat een hogere graad van participatie, namelijk de co-creatie, omdat hierbij een grotere vorm van tweerichtingsverkeer ontstaat. Bij

co-creatie bepaalt de externe partij mee het kader van de nieuwe activiteit waardoor de betrokkenheid groter is dan bij loutere samenwerking. Het summum van participatie gaat weliswaar nog verder, namelijk tot het zogenaamde ‘hosten’, waarbij een organisatie of vereniging het volledige vertrouwen geeft aan de externe partij om een activiteit of (een deel van de) werking uit te bouwen.

Participatie kan dus veel verder gaan dan loutere publiekswerking. Bij een hoge graad van participatie worden externe partijen immers mede-eigenaars, waardoor het participatief project een proces van ontmoeten, betrekken en engageren wordt. Dergelijke aanpak vraagt weliswaar een hele dosis lef, want je weet nooit op voorhand waar je zal uitkomen. Het vraagt een aanpak waarbij het resultaat niet centraal staat, maar wel het werkproces, dat ongetwijfeld een boeiende reis wordt en de werking zal verrijken. Het biedt kansen om nieuwe groepen te betrekken bij je werking en je doelpubliek uit te breiden om zo bij te dragen aan een inclusieve maatschappij waarbij niemand langs de kant blijft staan.

Hoewel je een participatief proces nooit helemaal in de hand hebt, kan je op voorhand wel bepaalde doelen vooropstellen en het proces hierdoor in de eerste fase ‘ontwerpen’: bepaal wat je wil bereiken, wie je wil bereiken (participanten, beïnvloeders, helpers, uitvoerders, beslissers), wanneer het proces zal lopen (eenmalig? structureel? tijdelijk?), in welke mate je de externen wil laten participeren enzovoort.

Als laatste tip gaf Hildegard het opdoen van inspiratie bij praktijkvoorbeelden, zoals deze van de sprekers in de hieropvolgende sessies van de studienamiddag:

De theaterfietstocht waarover Benedict Wydooghe vertelde, was een samenwerking met veertig andere verenigingen.

Benedict Wydooghe (HK Karel Van De Poele Lichtervelde) sloeg met veertig andere verenigingen de handen in elkaar om een multimediaal spektakel over de Eerste Wereldoorlog in Lichtervelde op poten te zetten. Hun samenwerking resulteerde in september 2017 in de theaterfietstocht ‘Het Frontparadijs’. Het begon toen hij de twee harmonieën vroeg mee te werken aan een muzikaal theaterspektakel met onder andere de Duitse inkwartiering in Lichtervelde als onderwerp. 350 vrijwilligers werkten mee als acteur, gids, muzikant, decorbouwer, ... Ook hedendaagse vluchtelingen werkten mee en de link met hun eigen verhaal en dat van de vluchtelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog werd via een van de theaterstukjes getrokken. Het was een heus succes dat vier dagen herhaald werd. Zo konden ze in totaal 1.530 deelnemers verwelkomen. Tijdens een bedankingsfeest voor de vrijwilligers lieten ze weten steeds opnieuw te willen meewerken aan dergelijk project. Hiermee was de heemkundige kring niet aan haar proefstuk toe. Naar aanleiding van Erfgoeddag 2017 werkte de kring onder andere samen met de opleiding Vroedkunde van hogeschool Vives en bouwden ze hun lokaal om tot een interactief vroedvrouwenkabinet uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Ook studenten van de opleiding sociaal cultureel werk werkten actief mee. Zij vertelden bij de opstelling verhalen en werkten met een korte vragenlijst om gesprekken tussen de bezoekers op gang te brengen. Een van de vragen was bijvoorbeeld: hoe heeft u uw bevalling ervaren?

In Lokeren werkt Leen Heyvaert bijvoorbeeld samen met anderstalige nieuwkomers die Nederlands leren.

Leen Heyvaert (Stadsmuseum Lokeren) gaf duiding bij de werking van Stadsmuseum Lokeren dat actief de lokale gemeenschap betreft, als noodzaak en als evidentie. Wie het historische verhaal van de stad vertelt, kan en mag niet om de huidige stad en haar bewoners heen. Veel projecten en tentoonstellingen ontstaan ‘van onderuit’ en Stadsmuseum Lokeren geeft de gemeenschappen vanaf de start een duidelijke en beslissende stem in het project door hen als actieve partners te betrekken bij onderzoek en publiekswerking. Ook bij een museale basisfunctie als ‘verzamelen’ worden subgemeenschappen betrokken. Dit is bijvoorbeeld het geval met betrekking tot de haarsnijderij: er wordt afgetoetst met mensen die werkzaam waren in die nijverheid of de objecten die verworven kunnen worden ook in Lokeren zelf gehanteerd werden. Voorbereidend onderzoek voor een project wordt ook samen met de betrokken gemeenschap gedaan. Zo worden ze onder andere voor mondelinge geschiedenisprojecten ingeschakeld als interviewer. Honderd procent co-creatie realiseren kon en kan nog steeds met de samenwerking op vraag van de leerkracht van een lokale OKAN-klas (voorbereidend jaar Nederlands voor anderstalige nieuwkomers in het secundair onderwijs). Op vraag van die leerkracht werden vorig schooljaar de OKAN-leerlingen van november tot mei onthaald in het museum om te werken rond hun favoriete museumobject. Gezien de positieve evaluatie door het museum en de OKAN-

leerkracht wordt het project dit jaar herhaald. Niet alle projecten slagen (bijvoorbeeld de vraag om verhalen over eigen huwelijk achter te laten werkte helemaal niet), maar als ze slagen haal je er wel veel voldoening uit. Leen benadrukt het belang van het gedeeld eigenaarschap in het stadsmuseum en van het ‘samen’ uitwerken van participatieve projectieën.

Maarten Jacobs (’t Grom) vertelde over de successen van het museum met dank aan samenwerking met een ruime erfgoedgemeenschap. En dat kan gaan van een gepensioneerde boer met paard of een botanisch kunstenaar, over de lokale heemkring, tot EVA, de grootste vegetarische organisatie van het land. Op die manier groeit niet alleen ’t Grom, maar ook de boodschap van groenten, gezonde voeding en de liefde voor het tuinbouwerfgoed. Bewust wordt gekozen om het museum buiten de gewone tentoonstellingsruimte te laten treden. Het brede publiek wil men op een speelse en interactieve wijze tot bij duurzame tuinbouw en tuinbouwerfgoed brengen. In het Dodoensjaar 2017 koos men er bijvoorbeeld bewust voor om geen ‘klassieke’ tentoonstelling over het werk van deze Vlaamse botanicus te brengen. Samenwerking werd gezocht en zo konden cursisten de geheimen leren kennen van het eeuwenoude ambacht ‘botanisch tekenen’. Hun werk, geïnspireerd op het Cruydeboek van 1554 vormde de inspiratie en leidde tot een tentoonstelling waarbij de tekeningen van vroeger geconfronteerd werden met die van vandaag.

In 't Grom wordt er bewust voor gekozen om het museum buiten de gewone ruimtes te laten treden.

Amsab-ISG heeft al een uitgebreide ervaring met participatieve projecten, zo bleek uit het verhaal van Martine Vermandere.

Martine Vermandere (Amsab-ISG) stelde diverse projecten van het Amsab-ISG voor die tot stand kwamen met verschillende partners:

- ‘Ik woon in een Monument’, een project rond sociale huisvesting in Deurne;
- ‘Lijn 13-Protteknie’, een voorstelling-tentoonstelling rond de oude industriële site Petroleum Zuid;
- ‘We zijn goed aangekomen’, een interactieve website en tentoonstelling rond vakantiekolonies aan de Belgische kust;
- ‘101 Indianenverhalen’, het verhaal van 150 jaar multisportclub KAA Gent;
- En de virtuele tentoonstelling ‘Belgische vluchtelingen in Engeland tijdens WO I’.

Het vormen projecten waarbij de grenzen van eigen archiefinstelling en museum werden genegeerd. De projecten worden samen met betrokkenen gemaakt. Men zoekt actief naar onvermoede samenwerkingen. Uiteindelijk werkt dit soms zoveel beter voor een grote groep van mensen. Men wordt soms onbewust geconfronteerd met aspecten van het gemeenschappelijke verleden. In het project rond de Belgische vluchtelingen in Engeland tijdens de Eerste Wereldoorlog gaat men in zekere zin nog een stap verder. Men kan bijdragen tot de virtuele tentoonstelling, maar tegelijk biedt men ook de mogelijkheid om te zien hoe men zelf op zoek kan

gaan naar het eigen verhaal van deze vluchtelingen uit je familie of buurt. In die zin vormt het project maar een punt dat men helemaal niet meer beschouwd als een eindpunt. Op die manier is er een verhaal zonder einde gemaakt.

Het project Take Care toont een mooie wisselwerking tussen de onderwijs-, erfgoed- en zorgsector.

Rosita Boussemaere (Erfgoedcel CO7) gaf toelichting bij het project Take Care waarin leerlingen van het vijfde jaar Verzorging over het thema zorg en erfgoed reflecteerden met een vertelkunstenaar. Deze zorgverleners van morgen verdiepten zich tijdens het project Take Care in historische brieven bewaard in Stadsarchief Ieper en actuele getuigenissen van psychiatrische patiënten. Persoonlijk erfgoed, (levens)verhalen en ontmoeting stonden centraal. Uit het project kon ze ook enkele tips meegeven voor wie zelf aan de slag wil. Zo was het belangrijk om het resultaat niet op voorhand zelf te gaan bepalen, maar in het begin zoveel mogelijk open te laten en mee te werken in de richting die de leerlingen zelf willen ingaan. Je wil namelijk in de eerste plaats hun open geest en kritische kijk op de samenleving stimuleren. Uiteraard zijn daarnaast een goede organisatie en duidelijke afspraken ook heel belangrijk. Cruciaal daarin is een goede communicatie: over de inhoud en het verloop van het project, maar ook over de kosten en de tijd die men kan of wil vrijmaken.

Bij Ria Christens zijn vrijwilligers aan zet als kenners, verbinders en verkopers.

Ria Christens (Cultureel Erfgoed Annuntiaten Heverlee) vertelde hoe in het project 'Het leven verteld' en op het Erfgoedkamp vrijwilligers aan zet zijn. Als kenners namen ze van meet af aan deel aan de projectomschrijving. Als verbinders spraken zij een breed en divers netwerk aan. Als verkopers zijn ze zo enthousiast dat ze de meest humeurige puber zo ver krijgen dat hij zich in een uniform hijst en een staplied bedenkt. Zo ontstaat een chemie die erfgoedwerking naar een hogere dimensie van beleving tilt.

Gedurende het project volgde ze enkele richtlijnen die het tot een succes maakten. Zo moet je ten eerste geloven in de activerende kracht van je objecten of collectie. Objecten hebben een enorm potentieel om mensen te bereiken en in beweging te brengen. Daarnaast heeft ze kinderen en senioren zelf aan zet gelaten om het verhaal vorm te geven. Tot slot zijn ook de samenwerkingen tussen professionele medewerkers en vrijwilligers belangrijk. Zorg er daarbij voor dat de professionelen voldoende didactisch of zorggericht onderlegd zijn en zet de vrijwilligers in als kenners, verkopers en verbinders. Zoals steeds zijn duidelijke afspraken zeer belangrijk, bijvoorbeeld om niet voor financiële verrassingen komen te staan.

UITREIKING AMBASSADEUR HEEMKUNDE ACTUEEL 2017

Na de inspirerende sessies keerde het publiek terug naar het auditorium waar de drie laureaten en de uiteindelijke winnaar van de vierde Ambassadeur Heemkunde Vandaag werden bekendgemaakt.

Van links naar rechts

De eerste nominatie was voor de **Heemkundige Kring van Gooik**. Deze bloeiende erfgoedvereniging blinkt al jaren uit op het vlak van vernieuwing. Naast de basiswerking met traditionele producten (tijdschrift, gelegenheidspublicaties, Facebook en sociale media, publieksactiviteiten, ...) heeft deze uiterst actieve kring nog steeds oog voor permanente vernieuwing. Hun digitale werking springt daarbij in het oog en is indrukwekkend. Hun website is veel meer dan een louter communicatie-instrument. Ze groeide uit tot een heus kenniscentrum waarvan gretig gebruik wordt gemaakt door een breed publiek. Ook hun interdisciplinaire insteek is lovenswaardig: zowel op het vlak van heemkunde, familiekunde als archeologie leveren ze interessant werk. Met hun veelzijdige aanpak is de kring inspirerend voor de toekomst van de heemkunde in Vlaanderen.

De tweede laureaat werd de **vzw Nocturnes uit leper**. Deze bloeiende vereniging brengt sinds 1995 op een kwalitatieve en interactieve manier de kleine en grote geschiedenissen van leper en omgeving tot leven. Door de laagdrempelige aanpak bereiken de theaterwandelingen in de stad een zeer groot publiek. Aan elke editie gaat een lange en professionele researchperiode met archiefonderzoek vooraf. Steevast werken meer dan honderd medewerkers van alle leeftijden mee en wordt er gezocht naar unieke locaties. De Nocturnes leper maken het verleden op deze manier heel tastbaar en toegankelijk. Voor elke editie worden samenwerkingen opgezet met talrijke partners en binnen de organisatie zijn verschillende werkgroepen actief. De activiteiten trekken steeds duizenden bezoekers van binnen en buiten leper waardoor een breed en gevarieerd pu-

blik vertrouwd raakt met de lokale geschiedenis. De grote omvang van het initiatief, de professionele aanpak, het grote bereik en de impact van de organisatie op de omgeving zijn dan ook lovenswaardig.

De jury loofde Sterckx voor de sterke kruisbestuiving tussen geschiedenisonderwijs en heemkunde.

De derde laureaat en uiteindelijke winnaar was Herman Sterckx met het project Kempense Klapprozen. Deze nieuwe Ambassadeur Heemkunde Vandaag 2017 is leraar geschiedenis aan het Sint-Maria-Instituut uit Geel. Sinds 2012 zorgt deze gepassioneerde leerkracht voor een sterke kruisbestuiving tussen geschiedenisonderwijs en heemkunde en dit via het project Kempense Klapprozen. Daarbij laat Herman Sterckx zich bijstaan door zowel een team van professionele erfgoedwerkers als vrijwillige heemkundigen. De tienkoppige jury loofde Herman Sterckx omdat hij zo niet enkel zijn eigen expertise versterkt, maar ook als intermediair optreedt en leerlingen uit het technisch onderwijs in contact brengt met lokale en bovenlokale historische bronnen. Het is duidelijk dat de aanpak van Herman Sterckx een voorbeeld is op het vlak van erfgoededucatie en een win-win voor vele partners. Sterckx belichaamt in één persoon diverse innovatieve inzichten met betrekking tot lokaal erfgoed: participatieve erfgoededucatie, intersectorale samenwerking, digitalisering en de nieuwste vormen van ontsluiting. De jury hoopt dan ook dat zijn voorbeeld binnen het onderwijs en onze lokale erfgoedverenigingen navolging krijgt en anderen zal kunnen inspireren.

OPROEP AMBASSADEUR HEEMKUNDE VANDAAG 2018

Ook in 2018 gaat Heemkunde Vlaanderen op zoek naar een nieuwe ambassadeur. Kandidaten mogen alvast hun dossier inzenden. Op de website van Heemkunde Vlaanderen vind je terug hoe je dit doet: <http://ambassadeur.heemkunde-vlaanderen.be>

De genomineerden delen we mee op de Heemdag in Kontich op zaterdag 6 oktober en de bekendmaking van de uiteindelijke Ambassadeur op de volgende editie van Heemkunde Actueel 2018 op zaterdag 24 november. Op deze studienamiddag zal ingezoomd worden op nieuwe digitale cultuur (zoals open source en creative commons) en alle juridische aspecten die hiermee zijn verbonden (zoals auteursrechten en licenties). Noteer deze datum alvast in je agenda!